

Ks. dr hab. Robert Kantor
Katedra Teologii Praktycznej i Prawa Kanonicznego
Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
33-100 Tarnów, ul. Mościckiego 5

Recenzja rozprawy doktorskiej

Mgr lic. Małgorzata Kliczka-Bielenda, „*Delator* w kanonicznym prawie karnym”, Lublin 2023, ss. 173.

Zgodnie z decyzją Rady Instytutu Prawa Kanonicznego KUL, która 27 listopada 2023 r. powołała mnie na recenzenta w przewodzie doktorskim mgr lic. Małgorzaty Kliczki-Bielendy oraz w odpowiedzi na pismo Dziekana Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji dr hab. Andrzeja Herbata, prof. KUL z dnia 04 grudnia 2023 r., niniejszym przedkładam swoją pozytywną opinię.

Recenzja zawiera następujący układ:

1. Wstęp
2. Omówienie rozprawy
3. Ocena rozprawy
4. Pytania
5. Wnioski końcowe

1. Wstęp.

Słowo „delator” jest zakotwiczone w starożytnym prawie rzymskim i oznacza donosiciela, oskarżyciela, denuncjatora. Czyli można je rozumieć jako tego, „który oskarża, donosi, informuje, a nawet tego, że był świadkiem niezgodnego z

prawem zdarzenia. Podmiot, który zawiadamiał o popełnieniu zbrodni albo nagannym zachowaniu się obywatela rzymskiego” (M. Kuryłowicz, *Prawo i obyczaje w starożytnym Rzymie*, Lublin 1994, s. 129). Zatem tematyka rozprawy na pierwszy rzut oka wzbudza u czytelnika zaciekawienie. Tak też podszedłem do lektury dysertacji autorstwa mgr lic. Małgorzaty Kliczki-Bielendy pt. „Delator w kanonicznym prawie karnym”.

2. Omówienie rozprawy.

Na rozprawę składają się następujące elementy: *Karta tytułowa* (s. 1), *Spis treści* orientujący w rozdziale materiału (s. 3-5), *Wykaz skrótów* (s. 6). Kolejnym elementem rozprawy jest metodologiczny *Wstęp* (s. 7-12) i *Korpus pracy* (s. 13-137), na który składają się pięć rozdziałów: I. Kształtowanie się pojęcia *delator*, s. 13-37. II. Delator w historii kanonicznego prawa karnego, s. 38-56. III. Ewolucja promotora sprawiedliwości w ustawodawstwie Kościoła, s. 57-86. IV. Inne urzędy kościelne stanowiące odpowiedniki rzymskiego *delator*, s. 87-101. V. Rola *delator* w kanonicznym postępowaniu karnym, s. 102-137. Całość dysertacji zamknięta jest *Zakończeniem* (s. 138-143), *Bibliografią* (144-167) oraz *Streszczeniem* w języku polskim (s. 168-170) i języku angielskim (s. 171-173).

We wstępie do recenzowanej refleksji naukowej Doktorantka nakreśliła kilka pytań dotyczących zakresu badania naukowego: Kim jest *delator*? Skąd wywodzi się jego pochodzenie oraz w jaki sposób zostało recypowane do dzisiejszego prawodawstwa? Czy ewolucja na przestrzeni lat rzymskiego *delator* do czasów ówczesnych wzbogaca kościelne prawo karne? Jak obecnie wygląda jego urząd, czy spełnia swoje funkcje i zadania we współczesnym prawie kanonicznym? Czy służy wiernym całej wspólnoty Kościoła? W jaki sposób możemy dziś czerpać z dobrodziejstwa historii prawa rzymskiego, prawa kanonicznego w aspekcie dyscypliny naukowej prawa kanonicznego? Jednak jako cel główny rozprawy Doktorantka postanowiła podjąć próbę pokazania

„instytucji *delatora* w obecnym prawodawstwie kanonicznym, ale także jej powiązania z prawem rzymskim. Dokonanie rzetelnej analizy w powyższym zakresie nie jest łatwym zadaniem, bowiem zagadnienie „delatorów” w antycznym Rzymie to niejednolity zbiór przekazów spisanych. Większość źródeł odnoszących się do delacji pochodzi ze źródeł literackich opisujących historie Rzymu, żywoty cesarów lub wierszy. Najbardziej uznane w nauce źródła prawnicze starożytnych czasów takie jak *Digesta* czy kodeksy odnoszą się do tego zagadnienia w sposób „ogólny”. Pochodzące z późnego antyku ustawy wskazywały na szereg przestępstw, których popełnienie każdy obywatel miał obowiązek zgłosić, chociaż wprost żadna ze znanych ówczesnie ustaw wprost nie zachęcała do dokonywania donosicielstwa”. (s. 9).

Korpus rozprawy pani Małgorzata Kliczka-Bielenda rozpoczyna od wyjaśnienia genezy pojęcia *delator* oraz terminu *accusator*. Następnie przedstawia rozwój tytułowego urzędu w historii prawa rzymskiego z uwzględnieniem periodyzacji na okres archaiczny oraz przedklasyczny. W dalszym rozwoju urzędu *delator* następuje próba wskazania, jaka jest jego rola w rzymskim procesie karnym. Omówienie statusu prawnego, odpowiedzialności oskarżyciela rzymskiego a także jego funkcji w prawie rzymskim.

Rozdział drugi „*Delator* w historii kanonicznego prawa karnego” odwołuje się do historii kanonicznego prawa karnego przedstawiając recepcję prawa rzymskiego, jaka miała miejsce przez prawo Kościoła katolickiego. Przedstawienie niniejszego zagadnienia następuje według schematu: zaprezentowane zostaje pojęcie i znaczenie prawa rzymskiego w nauce Kościoła katolickiego a także historyczny rozwój tejże recepcji. Autorka mierzy się przedstawieniem instytucji *delatora* w przepisach prawa kanonicznego do promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. wraz z uwzględnieniem źródeł powołania urzędu promotora sprawiedliwości w Kościele. Doktorantka pragnie tu zasygnalizować niejako „spotkanie się” czasów starożytnych z nowożytnymi. „Esencja” pracy ukryta jest w ewolucji pochodzącego z

starożytnego prawa urzędu *delatora* do jego ewolucji współczesnego promotora sprawiedliwości. Należy tutaj również wskazać na obecny status *delatora* w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.

Rozdział trzeci pt. „Ewolucja promotora sprawiedliwości w ustawodawstwie Kościoła” przedstawia wyjaśnienie pojęcia promotora sprawiedliwości, podstawowe regulacje, a także jego kompetencje jakie zostały mu przyznane. Należy wskazać, iż ustawodawca kościelny nadał następujące kompetencje promotorowi sprawiedliwości: zaskarżanie małżeństwa, obecność przy przesłuchaniu lub przedstawieniu sądowi zagadnień, przejrzanie akt sądowych oraz możliwość wniesienia skargi o nieważność wyroku lub apelacji. Zdaniem Autorki do przedstawienia powyższych treści korzystać należy z obecnie obowiązujących przepisów prawa kanonicznego. Następnie Doktorantka wskazuje na rozwój urzędu promotora sprawiedliwości w prawie Kościoła katolickiego omawiając zwyczaj prawny, jako źródło jego powołania, średniowieczne prawodawstwo Kościoła, sygnalizując również wpływ procedury śledczej Innocentego III na powstanie urzędu promotora. Interesującym zagadnieniem, jakie zostało poruszone w niniejszym rozdziale jest odwołanie się do urzędu promotora sprawiedliwości w: Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. oraz instrukcji *Provida Mater Ecclesia* z 15 sierpnia 1936 r. Opisane są w tym miejscu także: nominacja i przymioty wraz z uprawnieniami jakie posiada promotor sprawiedliwości.

Rozdział czwarty traktuje o innych urządach kościelnych, jakie mogą stanowić odpowiedniki rzymskiego *delatora*. Następuje tu wyjaśnienie pojęć a także próba odnalezienia cech wspólnych dla: adwokata, sędziego oraz notariusza. Nie we wszystkich urządach zostały wykazane wspólne cechy. Dla przejrzystości, jednakże niniejszej pracy Doktorantka podkreśliła ich rolę w systemie prawa kanonicznego.

Ostatni, piąty rozdział „Rola *delatora* w kanonicznym postępowaniu karnym” przedstawia kwestie dotyczące roli *delatora* w dochodzeniu wstępnym. Poruszane zagadnienia przez Autorkę dotyczą kwestii związanych z próbą udzielenia odpowiedzi na pytania: jakie obecnie wykonuje się czynności przygotowawcze oraz czym jest informacja wstępna w dochodzeniu wstępnym; jaki organ jest kompetentny do przeprowadzenia postępowania wstępnego oraz nakreślenie jego ewentualnie występujących skutków. Zostały wskazane również dokumenty pozakodeksowe, które traktują o analizowanym dochodzeniu. Omówione zostały także zagadnienie karnego procesu sądowego: pojęcie i zakres wraz z jego elementami składowymi. Należy zwrócić również uwagę na karne postępowanie administracyjne, które w podobnym schemacie zostało przybliżone w niniejszej dysertacji.

W zakończeniu dysertacji zostały przedstawione wyniki dokonanych analiz. Doktorantka podkreśliła, że urzędem zbliżonym w swej funkcji i działaniu do delatora okazał się promotor sprawiedliwości (*promotor iustitiae*). „Obecnie jest to jeden z urzędów publicznych w Kościele, jeden ze stałych urzędników trybunału w kościelnego, którego głównym zadaniem jest zabezpieczenie dobra publicznego. Przedstawione w dysertacji (szczególnie Rozdział III) pojęcie, źródła powstania, przymioty i funkcje pozwalają poznać obecny kształt niniejszego urzędu wraz z przybliżoną historią źródeł jego powstania w prawie kanonicznym. W różnych okresach historycznych różnie był określany i miał zróżnicowane funkcje, natomiast zakres jego zadań zawsze odnosił się do strzeżenia dobra publicznego Kościoła i tak jest po dzisiejszy dzień” (s. 141).

3. Ocena rozprawy.

Ogólnie należy podkreślić, że recenzowana rozprawa odpowiada zarówno pod względem formalnym (metodologicznym) jak i merytorycznym wymaganiom stawianym tego typu pracom doktorskim.

Problem badawczy i sformułowanie tematu

Autorka we wstępie wskazała problem badawczy. Stwierdziła, że zadaniem dysertacji jest przedstawienie zadań delatora i powiązanie go z funkcją promotora sprawiedliwości. Samo sformułowanie tematu: „*Delator* w kanonicznym prawie karnym” jest prawidłowe i konsekwentnie rozwijane i wyjaśniane w korpusie opracowania. Niektóre jednak pytania stawiane we wstępie, moim zdaniem nie mają związku z tematem pracy, np. w jaki sposób możemy dziś czerpać z dobrodziejstwa historii prawa rzymskiego, prawa kanonicznego w aspekcie dyscypliny naukowej prawa kanonicznego? Autorka powtarza to samo pytanie w zakończeniu dysertacji.

Metoda i struktura

Autorka posłużyła się metodą dogmatyczno-kanoniczną oraz historyczną. We wstępie Autorka dysertacji stwierdza, że „kanonistyka ma do czynienia z wiedzą z zakresu teologii i korzysta z wiedzy z zakresu nauk prawnych. Kościół wypracował swój system prawa kanonicznego, który obowiązuje wszystkich jego wiernych, jednakże dokonało się to w czasie wielu epok a do przedstawienia tejże periodyzacji niezbędne jest zwrócenie się ku metodzie historycznej, a nawet i porównawczej. Trudno o zdecydowanie się na jedną metodę, gdy zakres tematyczny sięga od czasów starożytnych do współcześnie obowiązujących norm prawa kanonicznego” (s. 10). W moim przekonaniu Autorka nie wyjaśniła dostatecznie na czym polega metoda dogmatyczno-kanoniczna, historyczna i zasygnalizowana – metoda porównawcza.

Całość pracy ma logiczną, przejrzystą strukturę. Podział na wstęp, rozdziały posiadające dyspozycje, które Autorka konsekwentnie rozwija oraz zakończenie, tworzy jasny plan podjętej refleksji i komplementarnie obejmuje całość zagadnienia. Ponadto wyważone *Podsumowania* na końcu każdego rozdziału dopełniają jakościowo naukowe opracowanie pani Małgorzaty Kliczki-

Bielendy. W opracowaniu zabrakło mi merytorycznego wprowadzenia do każdego z rozdziałów.

Rozdział czwarty dysertacji wspomina o innych urządach, które stanowią odpowiedniki rzymskiego delatora. Autorka w miarę rozwijania swoich wywodów zaprzecza tytułowi czwartego rozdziału. Bowiem ani sędzia, ani adwokat, ani kanclerz, ani notariusz nie mają „bliskich cech” z delatorem. Pytanie, jakie się nasuwa dotyczy sensowności czwartego rozdziału niniejszej pracy.

Bibliografia i przypisy

Doktorantka uwzględniła w pracy opracowania polskich i zagranicznych autorów. Cennym dorobkiem pracy naukowej Doktorantki jest udokumentowanie swych wywodów materiałem źródłowym. Należy zauważyć, że dobre odczytanie źródeł i ich właściwa interpretacja nie jest zadaniem łatwym. Jednak Doktorantka bardzo dobrze wywiązała się z tego zadania. Układ bibliografii jest przejrzysty. Doktorantka podzieliła Bibliografię na *Źródła prawa kanonicznego oraz Literaturę przedmiotu (203 pozycje)*.

W kwestii dotyczącej przypisów, to trzeba przyznać, że Autorka recenzowanej pracy wykazała się poprawnością w ich tworzeniu, zarówno od strony bogactwa cytowanego materiału jak i zapisu redakcyjnego. Przypisy dokumentują nie tylko treść pracy, ale są także miejscem wielu analiz, porównań, cennych komentarzy, które pomagają czytelnikowi w pełniejszym uchwyceniu prezentowanych zagadnień. Wszystko to świadczy o dobrym przygotowaniu warsztatowym Doktorantki (i o należytej trosce Promotora). Doktorantka umiejętnie cytuje dokumenty Magisterium Kościoła, umieszczając je we właściwym kontekście i uzupełniając własnymi uwagami.

Warstwa językowa

Język rozprawy Doktorantki jest generalnie poprawny i staranny. W tym sensie dobrze koresponduje z powagą merytoryczną pracy doktorskiej. Autorka bardzo często zapisuje słowo „delator” w mianowniku liczby pojedynczej i brzmi to czasami groteskowo (np. sam tytuł rozdziału: Rola delator w kanonicznym postępowaniu karnym, etc.). Jedyne w zakończeniu rozprawy odmienia to słowo pisząc: „współczesny promotor sprawiedliwości to namiestnik starożytnego delatora”. (s. 142) W rozprawie napotkać można na literówki czy nieścisłości interpunkcyjne:

s. 84. Jest „wytyczone uprawnienia przez ustawodawcę...”. Powinno być „wytyczone uprawnienia przez ustawodawcę...”.

s. 97. Jest „Sędzia sądu kościelnego jest wyposażony jest we władzę...”, Dwa razy użyto słowo „jest”.

s. 99. Jest „kałana”, powinno być „kapłana”.

W wielu miejscach akapit pracy składa się z jednego tylko zdanie, np. s. 9, 12, 20, 21, 22, 29, 32, 36, 52, 53, 55, 59, 70, 77, 124, 129, 130, 134, 136, 137, 138, 140.

4. Pytania

Recenzja rozprawy, a zarazem obrona doktoratu domaga się jakiejś formy debaty. Stąd też dwa zagadnienia wydają mi się ważne i wymagają wyjaśnienia:

1/ Po pierwsze mam pytanie, na czym według Doktorantki polega zastosowanie w niniejszej dysertacji metody dogmatyczno-kanonicznej?

2/ Drugie pytanie jest związane z motu *proprio* papieża Franciszka *Vos estis lux mundi*. Czy Doktorantka w art. 3 i art. 4 tego dokumentu nie dopatruje się funkcji przypisywanej delatorowi?

5. Wnioski końcowe

Autorce dysertacji udało się pośrednio moim zdaniem zrealizować cel pracy – zaprezentowany we wstępie. We wstępie pracy czytamy: „Celem eksplanacyjnym niniejszej dysertacji będzie wyjaśnienie kim był delator, jakie jest jego znaczenie w kanonicznym prawie karnym oraz w jaki sposób dziś możemy czerpać z tej instytucji pod postacią urzędów kościelnych (s. 10). Z kolei w zakończeniu jest mowa tylko o jednym urzędzie, który jest „spadkobiercą” delatora – promotorze sprawiedliwości. Co do pozostałych urzędów (adwokata, sędziego, kanclerza, notariusza) Autorka zadaje pytanie: „czy mają wspólne cechy? Odpowiedź zbliżona jest bardziej do negatywnej” (s. 141). W korpusie opracowania jest zdecydowanie negatywna odpowiedź na tak postawione pytanie Doktorantki.

Mając jednak na uwadze całość powyższej recenzji stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr lic. Małgorzaty Kliczki-Bielendy pt. „*Delator w kanonicznym prawie karnym*” spełnia wymagania stawiane przez *Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (art. 13, ust. 1)*. Doktorantka w wystarczającym stopniu opanowała wymagania warsztatu naukowego i osiągnęła dojrzałą orientację w odnośnej literaturze z zakresu prawa kanonicznego.

Dlatego takie przekonanie pozwala mi wnioskować do Rady Instytutu Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie o dopuszczenie mgr lic. Małgorzaty Kliczki-Bielendy do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Tranów, 22 grudnia 2023 roku

